
UVODNIK

OBSZORJA ZAHODNE SLAVISTIKE

Zahodna slavistika, organizirana na ljubljanski univerzi v okviru študijskih programov češčine, poljščine in slovaščine, je ob desetletnici obstoja pripravila jubilejni mednarodni simpozij z naslovom Zahodnoslovanski jeziki v času in družbi – razvojne vizije. V tej tematski številki so v prvem sklopu objavljeni članki in prispevki, ki so bili predstavljeni ob tej priložnosti, ali so bili naknadno vključeni glede na tematiko, drugi sklop pa se navezuje na tisto predzgodovino stroke, ki je povezana z osebnostjo in delom dr. Toneta Pretnarja, čigar široka ustvarjalnost, vpeta v srednjeevropski prostor, se je končala pred petindvajsetimi leti. Jezikoslovne in literarnovedne teme, obravnavane v člankih, osvetljujejo nekatera aktualna strokovna vprašanja in raziskovalne izzive, ki so lahko tudi smernice za načrtovanje prihodnjih raziskav med partnerskimi ustanovami. V minulem posttranzicijskem obdobju so se vse sorodne ustanove širše srednjeevropske regije s študijskimi in raziskovalnimi programi prilagodile skupni shemi in se vključile v evropske izmenjevalne in raziskovalne programe, večinoma pa so tudi preoblikovale svojo izobraževalno in raziskovalno ponudbo, pri čemer so se zlasti t. i. nacionalne vede z domačimi filologijami vključile v nadnacionalne mreže in povezave na ravneh, kjer domače raziskave lahko prispevajo dodano vrednost mednarodnim raziskovalnim projektom. Na strokovnem jubilejnem srečanju so sodelavci partnerskih univerz iz Češke, Poljske in Slovaške nastopili s svojimi »delovnimi«, aktualnimi temami in vprašanji iz jezikoslovja, književnosti in didaktike. O dogodku podrobneje poroča Maria Wtorkowska s FF UL v obširnejšem prikazu procesa nastajanja zahodne slavistike kot tretje enote Oddelka za slavistiko in njenih programov na ljubljanski univerzi.

O tem, kako poljsko jezikoslovje zaznava ter proučuje spremembe in nove težnje v sodobni poljščini, zlasti z vidika učinkovanja zunanjih dejavnikov, govori članek Božene Ostromęcke-Frączak s Humanistično-ekonomske akademije v Lodžu. Ugotavlja, da se največ jezikovnih sprememb pojavlja v najbolj dinamičnih in odprtih sistemih leksike in frazeologije, ki se oblikujeta v okviru javnega diskurza. Če na tem področju zlasti leksikološke, stilistične in sociolingvistične raziskave odkrivajo posledice in rezultate jezikovne demokratizacije v novi družbeni stvarnosti, pa članek Jolante Tambor in Aleksandre Achtelik s Šlezijske univerze opozarja na vlogo t. i. kulturne pogojenosti procesa poučevanja domačega jezika pred tujim avditorijem, v katerem naj bi uzaveščena sporazumevalna zmožnost ob upoštevanju spoznanj kognitivnih jezikovnih teorij v novi luči osvetlila vlogo učitelja kot posrednika

pri uvajanju učenca v drugo kulturo in jezikovno podobo sveta. Poljska jezikovna didaktika izhaja iz svojega dolgoletnega teoretičnega in praktičnega izročila, saj je morala pri učenju maternega jezika upoštevati zelo raznorodne naslovnike, zlasti številne potomce Poljakov po svetu, ki so se iz tujega okolja vračali v svoj jezik in kulturo.

Tudi razprava bohemistke Božene Bednařikove z Univerze v Olomucu lahko velja za odziv na vročo temo širšega akademskega okolja. Ob zadnji redakciji češke znanstvene slovnice se kritično sprašuje, kakšni naj bi bili standardi akademske slovnice v času funkcionalnega preobražanja temeljnih paradigem. Češka refleksija pri konstruiranju novih paradigem naj bi imela v kritični zavesti znanstvenega spomina vgrajena načela in norme zgodnjih inovacij, izpeljanih iz integralnih sestavov strukturalizma, zato mora nova zasnova znanstvene slovnice upoštevati uveljavljene standarde. Kritični pogled na stanje akademskega slovničnega diskurza je zato mogoče zaznati kot občutljivo točko v mnogo širšem območju, kot ga je imela pred očmi avtorica.

Romuald Cudak s Šlezijske univerze vidi v najvidnejših dosežkih poljske e-kulture na področju digitalne vizualne poezije nove možnosti za preseganje marginalizacije poezije v današnjem času. V nasprotju s tradicionalno zapisano poezijo, omejeno na vse ožji krog bralcev, si nova »literetna« pesniška ustvarjalnost v pestrih tehnoloških različicah (emanacijska kinetična pesem, multipoezija, slammerska, raperska poezija, sms-poezija) zaradi svoje ikonične ali ludične narave odpira vedno širša območja urbanega in omrežnega prostranstva in s tem reanimira poezijo. Jan Malura z Ostravske univerze opozarja na potrebo po širših srednjeevropskih raziskavah literarne ustvarjalnosti in kulture v zapletenih razmerah v obdobju humanizma in večinoma dvojezične renesančne ustvarjalnosti na Poljskem, v čeških deželah in na Slovaškem.

Tradicionalne raziskave, ki so pretežno etnocentrično naravnane, niso mogle celostno prikazati ustvarjalne vloge poljskih, čeških in slovaških humanistov, ki se v mozaiku univerzalnih miselnih in literarnih tokov dokaj enotnega srednjeevropskega prostora pač ni mogla stekati v kulturno formacijo izolirane elite z nacionalno identiteto, ampak je ohranjala mednarodni značaj in si postopoma, odvisno od družbenih razmer, ob latinščini ustvarjala lastno jezikovno podlago. Zato nove, širše zasnovane raziskave literarnega življenja z družbenega vidika osvetljujejo enotni model socialne razslojenosti kulture in iščejo razmerja in povezave med razvojnimi stopnjami elitne, visoke dvorske plemiško-renesančne in nižje, meščansko-reformacijske kulture. Lidija Rezoničnik na primeru Miłoszeve Doline Isse predstavlja strategijo filmske priredbe literarne avtobiografije, pri čemer se osredotoča na način vzpostavljanja spominskega kronotopa z avdiovizualnimi sredstvi. Članek Nika Ježa s FF UL, ki se posveča sodobni medkulturni komunikaciji, odkriva znamenja nove dinamike slovenskega prevajanja iz poljske književnosti in osvetljuje nekaj dejavnikov, ki so jo omogočili.

Ob desetletnici obstoja ljubljanske zahodne slavistike je preteklo sedemdeset let od rojstva dr. Toneta Pretnarja (1945–1992), polonista, literarnega zgodovinarja, verzologa, slovaropisca, pesnika »grafomana«, ki je bil od začetka sedemdesetih letih 20. stoletja, ko je odšel na podiplomski študij v Varšavo, vezni člen med ljubljansko slavistiko oz. Oddelkom za slovanske jezike in književnosti ter slavističnimi središči od Varšave do Skopja, najtesneje pa je ostal povezan s Poljsko, kjer se mu je pred petindvajsetimi leti izteklo življenje. Zdi se, da njegova intelektualna zapuščina v našem dinamičnem postmodernem času heteronomnih razsežnosti kulturnega polja uteleša »simbolni kapital«, ki predstavlja posebno vrednost in navdih na trgu moderne intelektualne ponudbe specializiranih smeri slavistike. Na njegovo osebnost in delo se z različnih vidikov navezujejo prispevki njegovih slovenskih kolegov in poljske jezikoslovke in sodelavke. Miran Hladnik s FF UL je posvetil v uredniško delavnico urednikovanja zbranih del Alojza Gradnika in prikazal Pretnarjev delež na začetku urejanja obsežnega gradiva, Božena Ostromęcka-Frączak je Pretnarjev strokovni profil zarisala iz poljskega zornega kota, Andrej Šurla z Univerze v Pragi, poznavalec Pretnarjevega prevajalskega opusa, je v analizi njegovih prevodov sonetopisja Kamińskiego opozoril na prevajalčevo pretanjeno iskanje ustreznost zaznamovanega jezikovnega izraza in zaznavanje metaliterarnih detajlov izvirnika. Vlado Nartnik z ZRC SAZU v sintetičnem prikazu Pretnarjeve vloge na stičišču dveh jezikov izpostavlja pomembno vlogo njegovega sodelovanja pri nastajanju temeljnega slovensko-poljskega gradiva v leksikografiji in učbenikih v času globljih družbenih sprememb.

Naj nas v branje tematske številke pospremi sonet Toneta Pretnarja:

*Oblikovani so v veselju vsi pojavi,
Brezličnosti v jeziku ni in v svetu:
Lepota, ki jo jezik je presvetlil,
Ima svoj vir v človeku in naravi.*

*Kadar podoba zaživi v sonetu –
A le če bil zapet je v meri pravi
In hkrati v srcu bil spočet in glavi –
Nedvomno se je smisel posonetil.*

*S tem pa po-smislila se je oblika:
Mineva čas, a smisel še ohranja
In hkrati zmeraj davna je in zdanja,*

*Sorodna sama sebi se odmika
Enkrat, a drugič spet se s sabo stika –
Le v smislu sama sebe udejanja.*

(Stkal sem ga iz štirih norih rim. Ur. Miran Hladnik. Ljubljana: Slava, 1993, 65.)

Niko Jež,
urednik tematske številke